

Ivan Fuček

NOVI DOKUMENT O PORNOGRAFIJI

Želimo li pravo ocijeniti vrijednost novog teksta Svete Stolice, treba da ga vidimo u kontekstu. Stoga će naš prikaz imati dva bitna dijela: kontekst i tekst.¹

Vrijednost dokumenta

Prigodom 13. svjetskog dana sredstava društvenog priopćavanja (7. svibnja 1989) Papinsko vijeće za društveno priopćavanje objelodanilo je 17. svibnja o. g. svoj prvi dokument pod naslovom *Pornografija i nasilje u sredstvima priopćavanja: pastoralni odgovor*. Iz naslova je jasno da je riječ o jednom (eine, una), tj. o »stanovitom«² odgovoru koji ni u kojem vidiku ne prisvaja apsolutnost ili isključivost.³ Nije riječ o iscrpnom dokumentu u međudiscipliniranom smislu, nego više o skromnoj pastoralnoj noti.⁴ Ona ne ulazi ni u Bibliju, osim jednom i to dodatno; ni u teologiju, jer ne dokazuje ni iz Objave ni iz Tradicije, osim iz suvremenog Učiteljstva.⁴ Ne ulazi ni u vidike vjere s motivima, prekogrobnog života, ne razlikuje na tom području vlastitost kršćanskog morala, nego radije govori jezikom i stilom posve humane etike, žurnalistike i ostalih medija priopćavanja.⁵

¹ To je tumačenje u nekoliko navrata izrečeno Na Radio-Vatikanu potkraj svibnja i početkom lipnja 1989, pa zatim ovako dotjerano za tisak.

² Služim se dvama tekstovima: PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE SOZIALEN KOMMUNIKATIONSMITTEL, *Pornographie und Gewalt in den Kommunikationsmedien. Eine pastorale Antwort*, Vatikanstadt 1989; PONTIFICIO CONSIGLIO DELLE COMUNICAZIONI SOCIALI, *Pornografia e violenza nei mezzi di comunicazione. Una risposta pastorale*, Città del Vaticano 1989; cit. kraticom: PV.

³ Naslov jasno kaže da je riječ o pastoralnom dokumentu, možemo reći, psihološko-pedagoškim direktivama koje su namijenjene odgoju mladih. Nudi se, dakle, jasan praktičan pastoralno upotrebljiv nauk.

⁴ Ima samo osam bilježaka, koje se, osim jedne, odnose na dokumente Učiteljstva.

⁵ Jezično je dokument bliži narodu i sredstvima priopćavanja nego stručnim teolozima, pa i stručnjacima u dušobrizničkoj pastvi.

Može iznenaditi to da se tekst ne poziva ni na Boga Stvoritelja čovjeka i njegove seksualnosti, ni na Krista Gospodina kao Prazora čitave čovječnosti i Otkupitelja, ni na Mariju kao savršeni ideal, ni na zvece kao uzore kršćanske zajednice. Tekst ne spominje ni transcendentalne vrijednosti, koje su u čovjeku i njegovu odgoju oduvijek i zauvijek, nego ih radije pretpostavlja, dok se isključivo zaustavlja na kategorijalnim društveno-psihologijsko-odgojnim vrijednostima. Tekst se ne bavi ni filozofskim razmišljanjima, ni negativnim etičkim normiranjem, osim bitnog; naprotiv, želi biti pozitivno usmjeren, lagan i svima pristupačan.⁶ Dokazi i motivacije su na osnovici ljudskih uvjeravanja ili dokaza »ad hominem«, praktičnih i prikladno svedenih u neki sustav.⁷ Gotovo bi se moglo reći da dokument ima obilježje američkog načina mišljenja, čemu se ne čudimo: pornografija je najveći problem upravo u američkom društvu, koje stara Europa danas, nažalost, marljivo oponaša, a i potpisnik dokumenta je Amerikanac, nadbiskup John P. Foley, nadstojnik Papinskog vijeća za društvena priopćavanja, uz kojega je supotpisnik tajnik istog Vijeća mons. Pierfranco Pastore.

Uzevši u obzir te i takve značajke teksta, u prvom redu upravljena obiteljima i duhovnim pastirima (PV 32), očekivalo bi se da će biti primljen s odobravanjem i pljeskom, i od laičke sekularizirane etike i od samih sredstava priopćavanja. Ali to se nije dogodilo. Prve reakcije su raznolike: uz onih nešto pozitivnih, uz hladnu šutnju drugih koji kao da ništa nisu ni čuli ni vidjeli, općenito govoreći, svjetsko novinstvo, radio i televizija žestoko kritiziraju dokument, kao da se nekome stalo na vrlo osjetljivo kurje oko. Znači, dovoljno je da neki tekst, napose etičkog sadržaja, izađe iz kruga Učiteljstva Katoličke crkve, pa da sa svih strana, kao u zajedničkom orkestru, od planirane šutnje do glasova forte i fortissimo bude napadnut, nerijetko više efektivnim nego razumskim stavovima i razlozima.

Negativne reakcije

U našem slučaju postoji i poseban razlog negativnim reakcijama: dokument dira u srce svevladajuće svjetske pornografije, koja se, s jedne strane, boji da ne izgubi broj mušterija, a s njima i milijardske novčane dohotke; s druge strane, da Crkva ne bi kako uspjela postaviti ograničenja ljudskoj slobodi na tom području, pogotovo ako bi se za njom povelili i neki zakonodavci, kojima dokument želi pobuditi savijest, pa bi i javno mišljenje i opći mentalitet današnje seksualne kulture koja se razmahala mogli biti okrnjeni. Sve bi to na svjetskom pornografskom tržištu moglo imati kobnih novčanih posljedica.

⁶ Usp. dvije studije profesora socijologije rada na Rimskom sveučilištu, koje se indirektno odnose također i na način reagiranja sučelice bilo kakvog normiranja, a pisane su sličnim »linearnim« stilom i metodom zdravog uvjeravanja: A. BONZANINI, »Pornografia e droga«, u S. BETTOCCHI, G. MOLLIĆA, F. M. BOSCIĆA (a cura di), *Istituzioni di sessuologia*, Atti del 1, corsonazionale. Corso di Cultura autorizzato dal Ministero della Pubblica Istruzione, Bari, 19 marzo — 14 maggio 1977, ed. Cofese, Palermo 1978, 329—342; ID, »Pornografia ed erotismo«, *nav. dj.*, str. 343—353.

⁷ Dokument ima 33 kratka broja. Nakon uvoda (br. 1—8) slijede tri bitne točke: učinci pornografije (br. 9—18), uzroci (br. 19—20), lijekovi (br. 21—29) i zaključak (br. 30—32).

Zato su se ovih dana, nakon objavljivanja dokumenta, mogli čitati u različitim laičkim novinama i čuti u radijskim emisijama i na televiziji pravi napadaji na tzv. »vatikanski dokument«, pod optužbom da želi uvesti novi »puritanizam« u svijetu, ograničiti privatnu i javnu slobodu građana, vratiti nas u »mračni srednji vijek«, koji je skrivao i ljudsko tje- lo i ljudsku golotinju, pa se prema spolnosti odnosio gnostički, manihejski i nestvarno. Istini za volju, treba reći da su se čuli i pozitivni glasovi, koji su zapravo dokument hvalili kao branitelja autentičnih ljudskih vrijednosti, kao pravi miljokaz i za osobni odgoj i za odgoj u obitelji i u školi.

Osim toga, valja istaknuti da je tekst Papinskog vijeća za društveno priopćavanje taknuo najosjetljiviju točku stvarnog ponašanja modernog erotiziranog čovjeka. Taj čovjek, živeći na miran način plodove seksualne revolucije šezdesetih i sedamdesetih godina našega stoljeća, na tom si području ne stavlja i ne dopušta ikakva ograničenja. Naprotiv, »sve je dopušteno«, prema čemu se naše društvo i naziva »permisivno« (od latinske riječi »permittere« — dopustiti), upravo prema Sartreovu sloganu: »Ako nema Boga, sve mi je dopušteno«; tek što je naš suvremenik izbacio taj pogodbeni »ako« pa živi kao da Boga zaista nema i kao da nikad nikome neće polagati račun o svojem životu i vladanju, osim isključivo samome sebi. Time ne samo privatni nego i javni stid postade »neosjetljiv«, ravnodušan ili već posve nestade. Bestidnost koja je nekoć u spisima Flauberta, Millera, Arsana i sličnih alarmirala poštene ljudske — ne velim kršćanske — savjesti, danas se smatra »klasičnom« nedužnom erotikom, koja više nije zanimljiva niti može zadovoljiti nove težnje. Ali pogledajmo problem u širim povijesnim okvirima.

Povijesni kontekst

O njemu dokumenat ne govori. On ga radije šutke pretpostavlja. No za naše bolje razumijevanje on je vrlo važan, i mi ga ukratko ocrtavamo, uočavajući tri faze pornografskog fenomena u povijesti čovječanstva.⁸

Sam izraz »pornografija«, o kojemu dokumenat ne raspravlja, dolazi od grčkih riječi »porne« (bludnica) i »graphie« (pismo), a odnosi se na svako bestidno prikazivanje osoba, čina, predmeta, simbola i sl., s nakanom da raspaljuje spolne instinkte i spolne strasti.⁹ Dolazi u obzir pisana i govorna riječ, slika, pjesma, gesta, a danas i ploče, film, kasete, video i sl., s namjerom da se sve više i količinom i kakvoćom poveća golotinjski materijal koji uzbuđuje. Pornografija nije uvijek isto što i erotika, koja može imati i imala je blaže trubadurske i romantičke oblike, dižući

⁸ G. GAPOUGE, »Pornographie«, u *Encyclopaedia universalis*, (ed. Enc. Univ.), sv. 14, Paris 1985, str. 1072—1075; »Pornografia«, u *Enciclopedia europea* (ed. Garzanti), Milano 1979, sv. 9, str. 119—121; F. PROSPERINI, »pornografia«, u *Enciclopedia cattolica*, Citta del Vaticano 1952, sv. 46, str. 1772—1773; »Pornografia«, u *Enciclopedia universal ilustrada*, ed. Espasa—Caolpe, S. A., Madrid 1979, sv. 46, str. 527—535; I. L. P. DOMIGUEZ, »Pornografia«, u *Gran enciclopedia ; Rialp*, ed. Rialp, S. A., Madrid 1974, sv. 18, str. 797—798.

⁹ G. BRUNETTA, »Pornografia«, u *Dic. enc. di teol. morale*, 4^o izd., Paoline, Roma 1976, str. 1396—1409; E. BORRA, »Pornografia«, *Dic. di sessuologia o dell'armonia coniugale*, Paoline, Roma 1974, str. 454—455.

se iznad razine grube bestidnosti.¹⁰ Pornografija u širem smislu izaziva stav crno-bijele tehnike: dopustiti sve na tom području ili zabraniti sve; teško je slijediti Aristotelovu i Tominu »sredinu« — in medio virtus — jer tu nema nikakve kreposti, naprotiv, riječ je o zavodenju koje zdrave i normalne savjesti dovodi u konflikt. Stoga manjkaju kriteriji prema kojima bi se imala definirati »tolerancija« »radi većeg dobra« ili »manjeg zla«, prema kojima bi trebalo razlikovati i donositi konkretnu odluku. Napose je to teško kad je riječ o pravo odgojenoj kršćanskoj savjesti, koja ima dužnost odgajati mlade.

Nalazimo se u pluralističkom društvu, u kojemu ipak treba da postoje tzv. »minima moralia«, tj. neki najmanji stupanj zajednički priznate etičnosti. Prema nauku Tome Akvinskog, u svakom društvu ima najmanji od svih teoretski priznat i praktički življen moral, ma koliko bila različita osnovna etička gledanja pojedinaca ili skupina u dotičnom društvu. Ta su gledanja katkada gotovo sasvim oprečna; naime, dok je jedina sve »prirodno« i »normalno«, drugima je jasno da i u posve humanoj, dapače, u laicističkoj etici treba postaviti odrednice koje imaju štiti osnovnu stidljivost, pa ih svi — kolikogod bili različitih stavova i oprečne životne prakse — imaju prigrliti i primijeniti u javnomu životu društva. Želimo li u tome smislu bar donekle slijediti povijesnu informaciju, uzmimo dva osnovna područja, tj. razvoj bestidne književnosti i bestidnog filma.

Pornografijska književnost može se podijeliti u tri faze.¹¹

Prva faza obuhvaća razdoblja od početka ljudskoga roda do 18. stoljeća ili do francuske revolucije. Ne ulazeći u pojedinosti davnih mitova, fabula, ezoterijskih i prostitucijskih kultova u poganskim hramovima starog Istoka i u prostitucijska obilježja kananske ili grčko-rimske civilizacije, općenito se može reći da je prostitucija običajima bila ograničena na visoku aristokraciju i sloj bogatih. Tek se u 16. stoljeću s tzv. »promjenom svih vrijednosti« uvodi prava bestidna književnost. »Mali« čovjek je od toga mogao nešto samo krišom ukrasti jer nije bio pismen, niti je imao dokolice za to. Ako je sudjelovao u prostituciji, nije se mnogo bavio pornografijom.

Druga faza, od 18. stoljeća do svršetka drugoga svjetskog rata, obilježena je tehničkim i društvenim napretkom, revolucijama, marksizmom, fašizmom i ratnim užasima. U Francuskoj, Engleskoj, Njemačkoj nastaje ilustrirana bestidna knjiga: vrlo skupa i male naklade i jeftina i velike naklade, što služi kao propagandni materijal. Prvi pornografijski ilustrirani časopisi tiskaju se u Engleskoj potkraj 18. stoljeća, u 19. stoljeću već su neke izdavačke kuće u Europi specijalizirane za tu vrstu publicistike, nastaju bibliografske kolekcije takvih izdanja, čak posebne bib-

¹⁰ Prema tome, »pornograpfos« je pisac ili slikar prostitucije. »Pornografia« je opis i prikaz bestidnih stvari. »Bestidno« je ono što prema općem osjećanju vrijeđa stid. »Stid« je bojazan da se ne bi čulo ili učinilo nešto bestidno ili opsceno. »Erotizam« se općenito može smatrati kao pretjerana sklonost spolnim poticajima; težnja prema pojačanom zanimanju o spolnom, s namjerom da ga se uzvisuje u književnosti, umjetnosti, filozofiji. Usp. A. BONZANINI, »Pornografia ed erotismo«, nav. dj., str. 345; V. MARCOZZI, »Impressionabilità e pudore«, u ID, *Il senso dell'amore*, 15^a izd., Paoline, Roma 1977, str. 315—319.

¹¹ Usp. »Pornografia«, u *Enciclopedia europea* (ed. A. Garzanti), sv. 9, str. 119—121.

lioteke. Tek je 20. stoljeće već od početka obilježeno kao »priljavo stoljeće«, s pornografskim proizvodima svake vrste, napose s visokotiražnim ilustriranim pornografskim časopisima.

Treća faza, nakon 1945, traje sa svojom seksualnom revolucijom, koja se propagira pločama, kasetama, videom, glazbom, pjesmom, fotografijom, grafitima, nošnjom, modom, ponašanjem; gotovo da se ne može kupiti proizvod na kojemu nema izazova »sex appeala«.

Valja još spomenuti i pornografski film već od rođenja filma, tj. od 1895—1896. u Francuskoj i Engleskoj. U prvih pedeset godina povijesti filma imamo jak »genus litterarium« ili vrstu opscenog filma koji nastaje potajno i nerijetko protuzakonski. Loši filmovi se 1900. uvoze iz Perzije, 1904. iz Argentine, u Italiji se prvi takve vrste proizvodi godine 1913, u SAD godine 1915. Time se otvara put i sprema teren. Sve će buknuti sedamdesetih godina našega stoljeća: potpuna libelarizacija pornografskog filma s nastupima nudista, naturista, perverznih ponašanja, napose u SAD. Sljedeći korak je bio tzv. »softcore pornography«, u kojoj više nema ograničenja u prikazivanju golotinje, dok se čini oponašaju pred kamerom. Novi korak je izvođenje na sceni svih prizora spolnog-genitalnog života, pa i u perverznim oblicima. Takvi su filmovi danas sve brojniji, od 125 do 200 filmova godišnje, napose u SAD. Taj tip filma poplavio je Prvi i Treći svijet, a sada sve više dobiva putnicu i za Drugi svijet, tj. za socijalistički Istok. Zараđuju se enormne svote. Obaraju se posljednje barikade etičkih vrijednosti.¹²

Tri glavne promjene

Stručnjaci u toj trećoj fazi pornografije, koju upravo živimo, razlikuju tri promjene.¹³

Prvu su obilježili riječju »demokratizacija« bestidnosti, a to označava izlazak iz tajnosti na javu, iz skrivenih zakutaka života ilegalnih ljubavnika na ekran dostupan u privatnoj sobi i dvogodišnjem djetetu i starcu koji se dosađuje. Nešto se krupno dogodilo. »Dok raste smetenost s obzirom na moralne norme, sredstva pripočavanja učiniše pornografiju i nasilje dostupnima najširoj publici, uključivši i najmlađe i djecu« (PV 6). Ali mladež se nije zasitila, kao što se prorokovalo: »Skinite tabu s tih stvari i nakon kratkog vremena riješili ste mnoge moralne probleme. Nitko više za tim neće gladovati.« Naprotiv, i ovaj put se pokazala ispravna pedagogika Crkve: što mladež više konzumira pornografiju, napose s filma i televizije, priređenu najmodernijom tehnikom (Nijemci se tuže da nemaju tako dobru tehniku kao Amerikanci), za njom sve više gladaže, a sve je apatičnija za ozbiljno životno angažiranje, sve manje sposobna za životnu odgovornost, pogotovo za prihvaćanje žrtve i križa u ostvarivanju pravih ljudskih i kršćanskih vrijednosti i ideala. »Sredstva društvenog pripočavanja mogu biti stvarna sredstva jedinstva i me-

¹² »Veličanje nasilja i pornografije zapravo je atavističko djelo ljudskog iskustva, napose kad izražavaju najtamnije vidike ljudske prirode ranjene grijehom. Ali u ovoj posljednjoj četvrtini stoljeća poprimiše mnogo šire razmjere i tvore ozbiljne društvene probleme« (PV 6). V. MARCOZZI, »L'influsso del cinematografo«, *nav. dj.*, str. 319—327.

¹³ G. LAPOUGE, »Les trois mutations de la pornographie contemporaine«, u *Encyclopaedia universalis*, sv. 14, str. 1073—1074.

đusobnog razumijevanja, a, s druge strane, mogu postati nosioci iskrivljene slike opstojnosti obitelji, religioznih i etičkih vrijednosti; pogleda koji ne poštuje autentično dostojanstvo i određenje ljudske osobe» (PV 7). Kršćanstvo ne privlači, zahtjevno je, strogo, nemoderno, unatoč svemu nastojanju da se modernizira. Traže se surogati, nerijetko na sublimiranoj afektivnoj osnovici. Vjera je pala i etika je pala.¹⁴ Pojedinci, veće ili manje skupine trude se u toj konfliktnoj situaciji općeg erotiziranog mentaliteta, koji je nametnut savjestima roditelja i djece, mladih i starih, da donesu svježi, čisti proročki duh nove evangelizacije i obnove Starog svijeta i svih svijetova na Zemlji. Pornografija sigurno nije jedini, ali je danas prerastao u golem nebovapijući problem.

Druga promjena je pravne naravi. Dok je prije pornografija bila zabranjivana ili ograničavana državnim zakonima, danas se podnosi, ne ograničava se njezina potrošnja i javno propagiranje, već se naprotiv čini da zakonodavstvo pogoduje toj vrsti izražavanja, zajedno s potpunom liberalizacijom razvoda braka, a može se reći čak s favoriziranjem abortusa na svim kontinentima (godišnje do 60 milijuna samo legalnih, da se ne govori o ilegalnim ili onima koji se proizvode abortivnim pilulama ili kontraceptivno-abortivnim sredstvima). Javna vlast više ne nastupa, pa zato pornografija ima svoje plodove i u nasilju, raspačavanju i potrošnji droge. Nema više bojazni od javnih vlasti, pa se nailazi na bestidne prizore na trgovima, na javnim mjestima, gdje god se skupljaju ljudi, čak nasred prometne ceste.

Treća promjena dogodila se najnovijim usmjerenjem filma i televizije: koriste se najmodernijim tehnikama boja, osvjetljenja, zgusnutim masivnim nećudorednim prikazivanjem uživo, što sve izvanredno djeluje na ljudsku narav ranjenu grijehom i opterećenu požudom, a koja se počne zarana javljati pa je opasnost da postane prvo zaposlenje već u dječjoj, u predmladenačkoj, a nadasve u razvojnoj mladenačkoj i zreloj mladenačkoj dobi. One nebrojene slike koje je pred ekranom (filmskim i televizijskim) upilo dijete, po sebi još nevino i seksualno neprobudeno, mogu imati svoje razorne učinke u doba razvoja i kasnije. Te se slike negdje u ormaru mašte i sjećanja slažu i jednoga dana, dapače i nakon mnogo vremena, mogu biti prava zapreka normalnom zdravom odgoju i uzrastu za uzdržljivost i čistoću. Stručnjaci se pitaju hoće li ona djeca koja dva, šest ili čak deset sati dnevno (prema nekim statistikama u SAD) slobodno gledaju sve televizijske programe (roditelji su, naime, zadovoljni što im djeca ne smetaju), hoće li ta djeca biti psihički normalna i sposobna za zdrav religiozni i moralni odgoj. Kakva će biti njihova budućnost, njihovo psihičko, vjersko i etičko zdravlje? Pornografija se ne pobija cenzurama i zabranama, nego porastom svijesti o »zlu« koje stoji iza nje, koje prijeti i razara na svim razinama, koje zahtijeva da se svi zauzmu novim elanom: od proizvođača programa, napose oni uz televi-

¹⁴ »Na raznim stranama svijeta, napose su roditelji izrazili svoju razumljivu zabrinutost zbog filmova, videokaseta i televizijskih programa koje mogu gledati njihovi sinovi, zbog snimljenih programa koje mogu slušati i publikacija koje mogu čitati. Roditelji se ni na koji način ne pomiruju s time da moralne vrijednosti usađene u obitelji budu uništene takvim sadržajima koje treba oplakivati, a koji se svagdje nalaze i lako ih je nabaviti, nerijetko baš u sredstvima priopćavanja» (PV 7).

ziju i film, do roditelja, škole, javnih ustanova, kulturnih centara i Crkve.

Cini se stoga da je dokumenat Svete Stolice o pornografiji, s kojim doduše teolozi neće biti zadovoljni kao s najuspjelijim teologijskim tekstom, došao u pravi trenutak, možda s malim zakašnjenjem. Neke su činjenice nepobitne: proces korjenite promjene etičkih vrijednosti, izvanredan utjecaj masmedija na mišljenje i ponašanje, na usvajanje gledišta i stila života; nitko ne želi više biti »bijela vrana« u društvu; lažna solidarnost s drugima vrlo je raširena i djeluje. Naglasimo još jednom: dok s jedne strane sredstva društvenog priopćavanja imaju negativnih vidika zbog povreda ljudskog dostojanstva, ljudskih prava i vrijednosti, da ne govorimo o rušenju kršćanskih ideala, istina je, s druge strane, da sredstva društvenog priopćavanja imaju tolika pozitivna obilježja i da su promicatelj kulture i odgoja, kako je to naglasio i Drugi vatikanski sabor u dekretu *Inter mirifica*, tj. stvaraju jaču svijest o vlastitom dostojanstvu, o međuovisnosti na međunarodnom planu, o zastarjelosti svih nacionalizama i šovinizama, o zdravoj toleranciji i zreлом ekumenizmu prema onima koji su drukčijih mišljenja i stavova, kultura i vjera, napokon o kreposti solidarnosti prema svim ljudima.¹⁵

Prema korijenju

Postoji, prema tome, trostruki bestidni i nasilnički materijal koji uzbuđuje i zarobljuje. Najprije tisak, do kojeg danas može doći svaki dječak u kioscima, na kolodvorima i u posebnim prodavaonicama pornomaterijala. Taj tisak propagira mušku i žensku golotinju koja ide za tim da zavodi; golotinju izraženu nasiljem sve do brutalnog i ogavnog; napokon, golotinjsko perverzno s posebno rafiniranim ponašanjem.¹⁶ Takav tisak, ponajviše ilustrirani, postaje svagdašnja hrana mladeži, ali i mnogih starijih. On se čita na svim javnim mjestima, u prometlima i privatnim stanovima. Uz tisak, na prvome je mjestu videomaterijal svih vrsta, danomice zavodljiviji, kako smo i vidjeli na ljestvici pornografskog »napretka«. Uz videomaterijal, ili s njime zajedno, evo i audiomaterijala, napose ploče i kasete s pjesmama i dijalozima. Dakle, proces je slijedeći: kroz oči, maštu i uši zahvaćeni su osjećaji i volja, da sve prijeđe na područje dodira. To je klasičan put, jer već Toma Akvinski raspravlja o pitanju kada se na području neumjerenosti i nesuzdržljivosti najviše griješi dodirom.¹⁷

Mnogostruki su razorni učinci pornografije i nasilja: od neisprav-

¹⁵ CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, »Orientamenti per la formazione dei futuri sacerdoti circa gli strumenti della comunicazione sociale«, *Seminarium* »26(1986), str. 667—718; isto na engl. str. 719—780; usp. odlično teol. razmišljanje o masmedijima: P. HENRICI, »Ueberlegungen zu einer Theologie der Kommunikation«, ondje, 791—804; o pozitivnom vidiku sredstava priopćavanja usp. I. FUČEK, »*Inter mirifica* nakon dvadeset pet godina«, *Obnovljeni Život* 2(1989), str. 121—126.

¹⁶ G. PERICO, »Pornografia«, u ID, *Problemi che scottano*, II ed., Ancora, Milano 1977, str. 21—35, ovdje 21.

¹⁷ *S. Th.* II—II, q. 141 a. 4: krepost umjerenosti je protivna požudama i nasladama dodirom. Uzdržljivost kao krepost ima istu materiju, tj. unosi red u požude i naslade dodirom: *S. Th.* II—II, q. 155, a. 2.

nog vrednovanja ljubavi i seksualnosti do izobličenja čovjekovih odnosa, tj. odnosa prema sebi, drugima, Bogu i svijetu. O tim učincima govori nam svagdašnje iskustvo i uvjeravaju nas istraživanja stručnjaka, provedena na kontinentima, u kulturama, prema uzrastima, zanimanjima — tvrdi dokument o pornografiji (PV 9). Najviše su zahvaćena djeca i mladež, što vrlo otežava ili čak posve onemogućava normalan uzrast i odgoj. Preskočivši zatim dva desetljeća života — po sebi značajan fenomen — pornografija i nasilje ponovno zahvaćaju nakon četrdesete godine. U tome najnegativniju ulogu imaju kino i televizija.

Gledajući kršćanski, napose prema ivanovskoj i pavlovskoj teologiji, korijen svega je požuda koju su ljudi razularili, idolizirali i dali joj najširi publicitet.¹⁹ Ista požuda duboko ponizuje dostojanstvo ljudske osobe ako se zadovoljavanje požude uzvisuje sredstvima priopćavanja kao najviša vrijednost, čak cilj života (PV 9), ako se time u temeljima izvrće smisao ljubavi i seksualnosti (PV 16), ako se i seksualno nasilje želi postaviti kao vrijednost koju valja usvojiti i oponašati (PV 12).¹⁹ Time od prvih početaka djetetova odgoja ljubav i seksualnost ulaze u svijest kao nešto po sebi ružno, brutalno, blatno, banalno, a ne kao što jest — dar Božji, lijep i uzvišen, čist i svet, jer ga je Bog Stvoritelj zamislio, htio i dao sa svrhom da muž i žena u zakonitoj ženidbi žive u sebedarnoj ljubavi i da rađaju i odgajaju djecu, da time budu suradnici Trojstvenog Boga, koji jest sama najčišća Ljubav. Tu ljubav Božju, ukoliko je Trojstveni Bog samodariva čovjeku, muž i žena zajedno sa svojom ljubavlju prenose na potomstvo (FC 28). Uzvišen zadatak!²⁰

U tom korijenu valja potražiti ono što ne žele čuti ni proizvođači pornografskog nasilja ni potrošači, tj. da pornografija i odklon od prave ljubavi idu zajedno, kao što idu zajedno pornografija i izvrnuto shvaćanje seksualnosti, pornografija i seksualno nasilje, pornografija i opća erotizacija. Nažalost, idu zajedno pornografija i poplava pokvarenosti, pornografija i brutalnost, čak i u braku, pornografija i razvod braka, pornografija i porast poroka samozadovoljavanja, idu zajedno pornografija i perverzna seksualnost, pornografija i nesposobnost mladeži da

¹⁹ 1 Iv 2,16: »Jer što je god svjetsko — požuda tijela, i požuda očiju, i oholost života — nije od Oca, nego od svijeta.« U Jakovljevoj poslanici još jasnije: »Svako-ga napastuje njegova požuda, koja privlači i mami. Požuda zatim, zatrudnjevši, rada grijehom, a grijeh, izvršen, rada smrću« (1,14—15). Fim 6,12: »Neka ne kraljuje grijeh u vašem smrtnom tijelu, da slušate njegove požude.«

¹⁹ Želimo li definirati *seksualno nasilje*, jer o tome je ovdje u prvome redu riječ, onda se može reći da je to brutalna egoistička eksplozija, uglavnom, dakako, muška nad ženama i djecom. Takvo nasilje odraslog nasilnika pretpostavlja različite uvjete prema slučajevima: nezrelost, frustriranost, psihičku neuravnoteženost, nemoralnost, psihopatska stanja (padavicu, ovisnost o drogi, alkoholizam, umsko zakašnjenje itd.). Katkad je prisutan sadizam, može, ali ne mora, biti na djelu pretjerana genitalnost. Svakako, riječ je o zločinu o kome državni zakoni treba da vode računa: E. BORRA (izd.), »Violenza sessuale«, u *Diz. di sessuologia o dell'armonia coniugale*, str. 589.

²⁰ IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio* (Obiteljska zajednica), KS, Zagreb 1981, br. 28 kaže: »Stvarajući muža i ženu na svoju sliku i priliku, Bog kruni i privodi savršenstvu djelo svojih ruku: on iz poziva da na osobit način sudjeluju u njegovoj ljubavi i u njegovoj moći Stvoritelja i Oca putem svoje slobodne i odgovorne suradnje u prenošenju dara ljudskog života: I blagoslovi ih Bog i reče im: Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite!« (Post 1, 28).

se obuzda, pornografija i nesmisao života, pornografija i prezir čista života. Idu, napokon, zajedno pornografija i širenje mentaliteta o nemogućnosti i lažnosti života u posvećenom djevičanstvu. I vjera i moral kršćanske zajednice pred zavodljivom pornografijom i nasiljem jesu fantomi, farizejske izmišljotine, nestvarna lažna držanja.²¹

Učinci pornokulture

Mnogovrsni su. Danas se sve više govori o »strukturama grijeha« u svijetu. Pornografski učinci tvore čvrstu četverostruku strukturu grijeha.

Prva se očituje u temeljnom odnosu osobe prema samoj sebi (PV 15). Osobna etičko-religiozna formacija mladog bića zahvaćena je strukturom grijeha pornokulture. Tako su prve žrtve dječja, predmladenačka i mladenačka dob. Pod utjecajem pornografije prve spoznaje o spolnom životu nažalost su pogrešne. Time se povećava opasnost od toga da spolni dinamizam u mladome biću vrlo brzo poprimi inverzni oblik. Nažalost, u tu su grešnu strukturu ubačena danas naša djeca, pa im je normalan razvoj nerijetko otežan ili blokiran. Na taj je način već prvim spoznajama o seksualnom dijete sablažnjeno i poremećeno. Ono još nije kadro razlikovati maštu od stvarnosti i već je zaraženo. Svijet mu postaje ružan, prljav, prazan, ubrzo dosadan. Dijete teško shvaća da se tim prijavim putem rađaju ljudi. Tako učinak prvih susreta s pornostrukturama može biti šok i izazov za oponašanje.

Prema procjeni stručnjaka, takva inverzija u dječaku i djevojčici proizvodi regresivan proces, pa počnu i sami svoju seksualnost živjeti na agresivan način. Zaboravlja se da su u to doba djeca na tom području vrlo krhka i osjetljiva. Prema okolnostima pornostruktura koje dijete susreće i već živi, stvara se opasnost od toga da dijete ne bude psihički spremno primiti svoju spolnost nego je odbacuje. Želi biti drugo nego što jest. A tu mogu biti uzroci buduće homoseksualnosti ili lezbijstva, ovisnosti o drogi ili alkoholu i drugim porocima. Štoviše, postoji prava opasnost od toga da dijete vrlo rano odbaci spolnost kao vrijednost i otajstvo života dano od Boga, kao poziv na ljubav do punog darivanja sebe u punom žrtvovanju sebe ili za takve antropologijske vjerske naglaske neće više biti spremno. Takvi teologijski vidici biti će mu nestvarne priče.

Iskustvo potvrđuje da djeca, čak i prije puberteta, ostvaruju spolna ponašanja prema receptu pornokulture koju su već usvojili, a koju očituju i pogrđnim rječnikom, svojstvenom dječacima nižih škola. S prezirom i lakrdijama govori se i o spolnim organima i o spolnim činima, brzo se želi isto oponašati. Prva zaljubljenost, prva ljubav na čistoj osnovici — dapače, ideali čistoće i svladavanja — postaju puke utopije. Tako se stiže do samoubojstva zdravog osjećaja na tom području, pa mnogi ostaju moralno apatični i neosjetljivi na prava i dostojanstvo drugih (PV 14).

Redovito se gube stid i čednost. Pa dok su primitivne kulture Pigmejaca, Fueđina, nekih plemena u Kaliforniji, primitivnih paleoarktika,

²¹ G. CONCETTI, »Un fiume velenoso che inquinata la società«, *L'Osservatore Romano Domenica*, 21 maggio 1989, str. 4.

Andamanazana poznavali visok stupanj stida i čednosti, unatoč tome što su živjeli polugoli ili goli, dok etnolozi (Havelock, Ellis, Westermarck i drugi) na temelju vlastitih istraživanja tvrde da su stid i čednost prisutni u svim rasama, ne izuzevši ni one koje su živjele bez odijela, dotle je naša pornokultura, svukavši ljudsko tijelo i zavodnički ga izlažući svagdje, srušila sve vrijednosti.²² Najteži učinak od svih je taj, kaže dokument, što pornografija ubrzo, kao i droga, stvara ovisnost potrošača, a proizvođače tjera na sve uzbudljivije i perverznije proizvode («hard core») (PV 14).

Takvim načinom seksualnog iskrivljavanja izvrnuti su i ostali odnosi: ljudska osoba postaje predmet (objekt) i sredstvo požude i zlorabe (PV 9 i 18), ženidba je ropstvo slobode, vjernost bračnome drugu gubi vrijednost, obitelj postaje nesnosan teret (PV 15), a prava ljubav u braku zamjenjuje se egoističkim, nekad i brutalnim traženjem svojega užitka (PV 16). U svemu tome, kaže dokument Svete Stolice, pornografija je sudionik, sve do nasilja i ubojstava (PV 17). Jedna od glavnih poruka pornografskih struktura grijeha i nasilja svakako su poremećeni odnosi prema bližnjemu, a očituju se u preziranju drugih (PV 18), da ne govorimo o poremećenom odnosu prema Bogu: jedan od najstrašnijih učinaka pornografije i nasilja za vjernika je odbacivanje Božje ljubavi s opredjeljenjem za te niske proizvode, koji izvrću red Božje mudrosti, a to je težak, u svoj kompleksnosti Bogu vapijući grijeh (PV 11).

Uzroci i lijekovi

Dokument o pornografiji navodi četiri društvena uzroka širenja toga zla sredstvima društvenih priopćavanja: prije svega riječ je o žedi za novčanom zaradom jer je pornografija »unosna industrija«. Ona je, štoviše, »toliko unosna, da u nekim društvima tvori dio organiziranog kriminaliteta« (PV 20). Pridolazi današnji slobodarski mentalitet. Neki posve pogrešno misle da će potrošnjom pornografije doći do zasićenja, pa će sama utrnuti. Ti ne poznaju ljudsku psihi. Tu je kao i s drogom: »Što se droga i količinski i kakvoćom više konzumira, to je veća žeda za njom.«²³ Treći je uzrok nedostatak »brižno formuliranih zakona ili loša primjena onih koji postoje« (PV 20). Napokon, i stanovita nesigurnost i apatija tolikih, među kojima se nalaze i članovi crkvene zajednice koji posve pogrešno smatraju da su izvan tog fenomena ili da nisu sposobni da mu potraže lijek (PV 20).

Dokument se Papinskog vijeća napokon bavi pastoralnim pitanjem: na koji se način uspješno suočiti s demonom? Pronalazi sedam mogućnosti (PV 22). Apelira na odgovornost svih i svakoga, bez obzira što u prvi mah neki savjeti izgledali kao puka utopija. Proizvođači medija treba da se vode pozitivnim vrijednostima i pridržavaju etičkih kodeksa ra-

²² V. MARCOZZI, *L'uomo nello spazio e nel tempo. Antropologia*, ed. 3, Ambrosiana, Milano 1969, str. 100—103; usp. A. ZARRI, »Pudore«, u *Diz. teol. interdisciplinare*, sv. 2, Marietti 1977, str. 854—853; usp. I. FUČEK, »Golišavci na plaži i u kući«, *Glasnik Srca Isusova i Marijina* 77(1986), str. 380—381; G. PERICO, »Il nudismo del gruppo«, u *Aggiornamenti sociali* (1975), str. 455—487; usp. vrijedan prilog: P. SOLIĆ, »Nudizam i njegovo moralno vrednovanje«, *Crkva u svijetu* 3(1986), str. 298—315.

²³ G. PERICO, *Problemi che scottano*, str. 27.

di općega dobra, pa samokontrolom treba da hrabro uklone pornoprograme (PV23). Roditelji treba da podvostruče sile u moralnom odgoju djece i mladeži. U tom sklopu Dokument govori o odgoju za krepost čistoće i za samodisciplinu u kontroli. Imajući na umu te odgojne vrijednosti, roditelji treba da umiju birati programe i da u tome mudro upute svoje mlade radi izgradnje dobrog i pozitivnog ukusa (PV24). Odgojitelji treba da vode svoje odgajanje prema zdravom razlučivanju i biranju u svim vrstama sredstava priopćavanja, za poštivanje ljudske osobe, dobro zajednice, vrijednosti života, obitelji, važnosti moralnog integriteta (PV25). Mladež pritom može mnogo pomoći primjerom odgovornosti u vlastitim moralnim odlukama, pa i u vrsti zabave (PV26). Publika, individualno i kolektivno, trebala bi da što prije započne dijalog s proizvođačima medija, s predstavnicima javnog života, kako bi se zaštitili javni moralni interesi zajednice (PV27). Prema tome, i civilne vlasti treba da misle o boljim zakonima, da primjene one koji postoje, a uklone dvosmislene. Treba provesti i međunarodnu kontrolu jer uvelike djeluju pornografske međunarodne organizacije, a u opticaju je i golem novac (PV28). Napokon, i Crkva i vjerske skupine treba da, prije svega, djeluju s jasnim i proročkim naukom, bez kolebanja i pomutnje, odgojem na svim razinama za temeljne kršćanske i moralne vrijednosti, također za krepost mladenačke čistoće i samodisciplinu. Dakako, primjer roditelja i duhovnih osoba u služenju tim medijima nije neznatan činilac istinskog i uvjerljivog odgoja: lik odgojitelja u Crkvi svojom osobnom izgrađenošću govori više negoli svi nagovori, sastanci i raspravljanja.

Sve u svemu, dokument snažno drma savjesti. Bilo bi loše staviti glavu u pijesak zbog toga što zadaci straše, a odgovornost sili da se promijeni štošta dosada naučeno i uvedeno u praksu. Utrtim pogrešnim putem u odnosu na problem grešne pornostrukture kršćanska zajednica dalje ne smije ići. Mnogo toga treba hitno mijenjati — i što se tiče zajednice i što se tiče pojedinaca.

NEW DOCUMENT ON PORNOGRAPHY

Summary

This text concerns the significance and repercussions of the new document on pornography recently issued by the Pontifical Commission for the Mass Media. The author places the problem in historical context and divides the spread of this evil into three phases. Pornography is particularly rampant in our time due to a general erosion in moral standards and the enormous power of the mass media, especially the press, television and video. Another factor is the absence or liberalization of legal regulations in this area, which contributes to pornography's becoming evermore pernicious and widespread. As emphasized in the document, the identification of the sources of pornography and measures to oppose the pornostructure are urgently required. Therefore, this document has particular significance from the pastoral standpoint.